

VERANDERINGEN IN DE AVIFAUNA III

Inleiding.

In de eerste twee artikelen van deze serie (STRANDLOPER 15,nr 4 en 16,nr 2) werden factoren genoemd die van invloed kunnen zijn op de grootte van vogelpopulaties. Ook werd ingegaan op de omstandigheden die onze waarnemingen beïnvloeden, waardoor het kan lijken of een soort toe- of afneemt, zonder dat er evenwel van een reële populatiewijziging sprake is. In deze aflevering, waarin de Blauwe Reiger en de eendachtigen aan bod komen, zullen zowel de reële als de schijnbare populatieschommelingen genoemd worden.

Blauwe Reiger

In de "Vogels van Noordwijk" wordt over het broeden van de Blauwe Reiger in onze contreien slechts opgemerkt: "Broedde in 1917 nog op Leeuwenhorst". De Blauwe Reiger vestigde zich in de jaren zeventig echter opnieuw in Noordwijk. In 1973 werd met succes op het landgoed Offem gebroed en in 1976 werd voor het eerst sinds lange tijd weer op Nieuw-Leeuwenhorst genesteld. Het broeden op Nieuw-Leeuwenhorst was echter van korte duur: alleen in 1977 en 1978 werd daar nog met één paar gebroed. Beter ging het op Offem, waar een kleine kolonie ontstond 1973- 1983 : 1 - 1 - 6 - 2 - 2 - 4 - 7 - 26 - 20 - 16 - 16 paren. De vestiging van deze kolonie werd zeker begunstigd door de landelijke toename van de Blauwe Reiger in de jaren zeventig. Uit de wisselende aantallen op Offem kan men echter geen landelijke trend afleiden. Vermoedelijk wordt het aantal op Offem nogal beïnvloed door het broedsucces in nabijgelegen kolonies, zoals het Lissersbos en 't Huys te Warmond.

Geen land in Europa is zo dicht bevolkt met Blauwe Reigers als ons land. In 1975 leverde een telling ruim 10.000 nesten op. Dat is meer dan de helft van alle Blauwe Reigers in West- en Midden-Europa! In 1964 broedden er "slechts" 3500 paren in ons land. De spectaculaire groei van de laatste decennia werd vermoedelijk veroorzaakt door de grote sterfte in de strenge winter van 1963, hoe raar dit ook moge klinken. Juist door de grote verliezen in die strenge winter werd bereikt, dat de Blauwe Reiger volledig beschermd werd. Hierdoor en door het ontbreken van strenge winters in een zeer lange rij van jaren, kon de populatie sterk groeien. Opvallend hierbij was, dat de soort binnen 10 jaar een groot deel van zijn schuwheid verloor. Mede hierdoor kon de soort veel meer voedselbronnen (in de buurt van menselijke nederzettingen in de sloten en vaarten) benutten dan in het verleden. Wellicht hierdoor maakte de lange winter van 1979 veel minder slachtoffers dan de lange winters uit de jaren vijftig en zestig. Immers nu kwamen de reigers tot in de dorpen en steden voedsel zoeken, terwijl dat vroeger hoogst ongebruikelijk was. Hierbij moet wel bedacht worden dat door de sterk toegenomen "thermische" vervuiling van het oppervlaktewater, veel meer open water te vinden is in een strenge winter dan vroeger het geval was. De Blauwe Reigers hebben daar handig gebruik van gemaakt.

Eendachtigen

Tot deze groep worden behalve de eenden ook de ganzen en de zwanen gerekend. Allereerst willen we de soorten bespreken die in de omgeving van Noordwijk broeden. Over de aantallen eenden die in de polders broeden, is pas de laatste tien jaar iets bekend geworden. De opmerkingen in "De Vogels van Noordwijk" zijn gebaseerd op incidentele bezoeken en waarnemingen. Systematische tellingen en inventarisaties werden voor 1973 immers uitsluitend in het duingebied uitgevoerd. Vergelijking van de oude gegevens met de aantallen die nu bekend zijn, kunnen de indruk wekken, dat het de eenden zeer voor de wind gegaan is. Voor veel soorten is dat echter belist niet het geval.

Bij de Wilde Eend is van voor- of achteruitgang nauwelijks sprake. Overal in de polders, niet alleen in de graslandgebieden, maar ook in de bollen-velden, is de Wilde Eend een algemene verschijning.

De opmerking bij de Slobeend in "De Vogels van Noordwijk", dat deze soort een zeer schaarse broedvogel is, heeft meer te maken met de zeer schaarse bezoeken aan de graslandgebieden dan met de werkelijke status van de Slobeend toendertijd. Tellingen na 1974 brachten aan het licht, dat deze eend in vrijwel geen enkel graslandgebiedje ontbreekt. Zo werden in 1980 in de polder Hoogeweg 12 paren en in de polder Elsgeest zelfs 17 paren aangetroffen. Ook in de laatste restanten grasland tussen Noordwijkerhout en de Delfweg broeden nog steeds enkele paren Slobeenden.

Toch ziet de toekomst voor deze soort er niet zo rooskleurig uit. De Slobeend fourageert graag in ondiepe sloten met een rijke vegetatie, waar hij met zijn bijzonder gevormde snavel lekker kan "slobberen". Door het steeds verder gaande omspuiten van grasland tot bollenland, krimpt het voor Slobeenden geschikte gebied steeds verder in. Een langzame achteruitgang van het aantal broedparen lijkt dan ook onvermijdelijk.

In het begin van de jaren zeventig kon men bij Oud-Leeuwenhorst en in de polder Hoogeweg vrijwel ieder voorjaar nog genieten van enkele paartjes Zomertalingen. Na 1974 werd de soort in onze regio vrijwel niet meer waargenomen. Zeker is, dat de Zomertaling niet alleen uit ons gebied verdween; in geheel West-Europa was van een schrikbarende achteruitgang sprake.

Deze achteruitgang werd in de eerste plaats toegeschreven aan de toegenomen waterverontreiniging (Zomertalingen fourageren in heldere sloten met een gevarieerde plantengroei en in drassig weiland) en de intensivering van het graslandbeheer. Ook werd duidelijk dat de oorzaak niet alleen in West-Europa moest worden gezocht. De achteruitgang viel n.l. samen met de grote droogte in het Sahel-gebied. Ook andere soorten die direct ten zuiden van de Sahara overwinteren, zoals de Purperreiger, gingen in die jaren flink in aantal achteruit. Pas de laatste jaren is in Nederland hier en daar van een licht herstel sprake. We denken hierbij aan het Rivierengebied en het Delta-gebied. In dit verband is het hoopgevend, dat in het voorjaar van 1984 ook weer enkele paartjes Zomertalingen bij Noordwijk werden waargenomen.

Onze kleinste eend, de Wintertaling, is altijd een schaarse broedvogel geweest. Wellicht wordt een aantal broedgevallen over het hoofd gezien, omdat deze soort buiten de baltstijd vrijwel onvindbaar is. Alleen op korte afstand verraaft het vrouwtje haar aanwezigheid. Het vinden van een nest of van een vrouwtje met jongen is dan ook altijd een toevalstreffer. Bij een inventarisatie in 1980 werd zowel in de Elsgeester Polder als in de Polder Hoogeweg een paartje waargenomen. Broedgevallen op de landgoederen, zoals vermeld in "De Vogels van Noordwijk" werden de laatste tien jaar niet meer waargenomen.

Gelukkig zijn er ook eenden die in aantal zijn toegenomen. In ons gebied geldt dat vooral voor de Kuifeend. Was de Kuifeend in 1973 nog een zeer schaarse broedvogel, nu is deze soort in veel vaarten en brede sloten met jongen te zien. Daarvoor moet men trouwens wel in juli en augustus op zoek gaan. Vermoedelijk staat de vestiging in ons polderland in verband met de sterke toename van de Kuifeend in de infiltratiegebieden in de duinstrook. Al heel spoedig na de aanleg van de kanalen aan het eind van de jaren vijftig en begin jaren zestig werd de Kuifeend één van de talrijkste soorten van de infiltratiegebieden. Toen de toename in deze gebieden tot staan was gekomen, vestigden zich ook Kuifeenden in de polders achter de duinen. Plaatsen waar we nu Kuifeenden met jongen kunnen zien, zijn de Leidse Vaart, de Maandagse Watering, de brede sloten in de polder Elsgeest en de brede sloten aan de oost- en noordzijde van het Oosterduinse Meer.

Een nieuwe broedvogel voor Noordwijk is de Krakeend. In "De Vogels van Noordwijk" wordt deze soort nog tot de dwaalgasten gerekend. Nu broedt deze soort met enkele paren in de polder Hoogeweg. Ook deze soort vestigde zich pas in het polderland na een spectaculaire toename in de infiltratiegebieden. Deze toename vond pas plaats toen de infiltratieplassen te weelderig begroeid raakten met oever- en waterplanten. Toch kan de toename van de Krakeend niet alleen aan de aanwezigheid van de duinplassen worden toegeschreven. Vrijwel overal in West-Europa is deze eend de laatste tien jaar opvallend toegenomen. In Mecklenburg (DDR) is de Krakeend in sommige moerassen reeds de talrijkste eendensoort!

Met name door het regelmatig waarnemen van trek over zee (in de jaren 1972-1982 meer dan 3000 waarnemingsuren) is veel bekend geworden over de trek-tijden en de talrijkheid van veel soorten. Dit geldt zeker ook voor de eendachtigen. In het onderstaande zullen alleen de soorten besproken worden, waarvan de beschrijving in "De Vogels van Noordwijk" sterk afwijkt van de huidige status.

De Wintertaling overwintert met soms meer dan 100 ex in de polder Hoogeweg. Boven zee worden de meeste vogels geteld tussen half maart en half april. Bij strenge vorst worden geen opvallende verplaatsingen waargenomen.

Boven zee worden ieder jaar Krakeenden waargenomen. Meestal gaat het om kleine groepjes in de periode eind maart-eind mei en van eind juli tot eind oktober. In het winterhalfjaar verblijven dikwijls enkele exemplaren in de polder Hoogeweg.

Van de Smient is bekend geworden dat in de polder Hoogeweg ieder jaar 30-80 ex overwinteren. Bij een vorstinal kunnen langs de kust honderden van deze vogels per uur worden waargenomen. In maart en april trekken soms tientallen exemplaren per uur noordwaarts, maar in de nazomer en herfst wordt de Smient slechts sporadisch over zee waargenomen.

Van de Pijlstaart wordt in "De Vogels van Noordwijk" vermeld: "doortrekker en wintergast in vrij klein aantal": Dat laatste is nu zeker niet meer waar, want in de winter verblijven in onze polders zelden of nooit Pijlstaarten. Wel trekken bij een vorstinal soms enkele honderden vogels over zee in zuidelijke richting. De voorjaarstrek is het meest opvallend in maart.

In tegenstelling tot wat "De Vogels van Noordwijk" vermeldt, moet gezegd worden dat de Toppereend beslist niet in vrij groot aantal doortrekker en wintergast is. Aantallen van meer dan 10 ex zijn eerder uitzondering dan regel. Alleen bij het dichtvriezen van het IJsselmeer en de zuidelijke Waddenzee, worden bij ons grote groepen Toppereenden waargenomen.

De Kuifeend is niet alleen als broedvogel talrijker geworden. Buiten het broedseizoen verblijven nu tientallen vogels in de vaarten en in het Oosterduinse meer. Boven zee wordt deze soort iedere maand in klein aantal waargenomen. Bij vorstinal trekken er vele honderden per dag langs onze kust.

Hoewel de IJseend beslist geen alledaagse verschijning genoemd kan worden, behoort deze soort beslist ook niet tot de dwaalgasten. Met name op dagen met een oostelijke wind in de maand november heeft men een goede kans dit eendje boven zee waar te nemen.

Bij de Zwarte Zeeëend is in "De Vogels van Noordwijk" te lezen: "Als olie-slachtoffer veel op het strand". Dit geldt zeker niet meer voor de periode na 1975. Ook gedurende de laatste winters met recordaantallen stookolie-slachtoffers werd de Zwarte Zeeëend zelden gevonden. Hiervoor zijn twee

zaken te noemen.

In de eerste plaats wordt veel verder uit de kust geloosd dan in de jaren zestig. Dit blijkt uit de zeer hoge aantallen Alken en Zeekoeten onder de olieslachtoffers. Voor 1976 werd er per winter nauwelijks een Zeekoet het asiel binnengebracht. Alkachtigen fourageren veel verder uit de kust dan Zeeëenden, waardoor zij eerder getroffen worden door lozingen ver op zee. In de tweede plaats kan de sterke afname veroorzaakt zijn door het verdwijnen van overwinteringsplaatsen voor de Hollandse kust. Na de afsluiting van Haringvliet en Grevelingen heeft de voordelta zich tot een belangrijk overwinteringsgebied ontwikkeld. Het kan zijn dat de zich daar bevindende concentraties Zwarte Zeeëenden zich vroeger verspreid langs de Hollandse en Zeeuwse kust ophiielden in de winter.

Wat de trektijden van de Zwarte Zeeëend betreft, kan worden opgemerkt, dat het hoogtepunt tijdens de voorjaarsstrek (maart-eind mei) wordt bereikt met soms meer dan 1000 ex in een uur. In het najaar worden de meeste exemplaren in oktober en november gezien.

Net als bij "De Vogels van Noordwijk" te lezen valt, worden ook nu zelden Eidereenden zwemmend voor de kust waargenomen. De trektijden zijn nu wel wat preciezer aan te geven. Veruit de meeste waarnemingen werden in november gedaan. In het voorjaar is begin mei de beste periode.

Het opvallendste trekverschijnsel bij de Bergeend is de ruitrek in noordelijke richting (naar de Duitse Waddenzee) in de maanden juni en juli. De aantallen in deze maanden (vaak meer dan 100 ex per uur) overtreffen die van de voorjaars- en najaarsstrek. Alleen bij bijzondere weersomstandigheden, zoals strenge vorst in het Waddengebied en noordwesterstorm in november, worden verder wel eens enkele tientallen in een uur geteld.

In "De Vogels van Noordwijk" wordt over fouragerende ganzen in onze regio vrijwel niets opgemerkt. Nu weten we dat vrijwel iedere winter kleine groepen Rietganzen en Grauwe Ganzen in de polder Hoogeweg verblijven. Bij strenge vorst in Friesland kunnen grotere aantallen bij ons verblijven. Zo waren er in 1979 in januari en februari vele honderden ganzen in ons gebied aanwezig (Brandgans, Kolgans, Rietgans, Kleine Rietgans, Rotgans, Canadese Gans, Grauwe Gans).

Over het voorkomen buiten de vorstperioden kan nog het volgende als aanvulling op "De Vogels van Noordwijk" worden opgemerkt.

De Rotgans trekt in groot aantal door van half september tot eind november en in maart en april. Soms worden ook enkele grote groepen eind mei waargenomen. De groei van het aantal waarnemingen is niet alleen aan het toenemen van het aantal waarnemingsuren toe te schrijven. Na 1970 heeft de Westsiberische populatie zich meer dan verdubbeld.

De Grauwe Gans trekt vooral door van eind augustus tot in november en in het voorjaar van begin maart tot eind april.

Het broeden van de Knobbelzwaan was voor 1970 nog zo'n bijzonderheid, dat alle broedgevallen met naam en toenaam werden genoemd. Nu broedt de Knobbelzwaan overal en kan het aantal paren in ons gebied op 20-30 worden geschat. Ook boven zee nam het aantal waarnemingen toe, met name in de tweede helft van mei en in de periode eind juni - eind augustus. Een enkele keer werden in zee zwemmende exemplaren waargenomen.

Een toename waar eigenlijk niemand gelukkig mee is, is de toename van allerlei soorten die hier in feite niet thuishoren. Het meest opvallend is wel de Nijlgans, die met vele tientallen bij Wassenaar broedt en ook bij ons steeds vaker wordt gezien. Een broedgeval op Offem zal vermoedelijk binnen enkele jaren wel plaatsvinden.

Verder kan het grote aantal "Wilde Eenden" worden genoemd die afkomstig zijn uit parken en vijvers en die herkenbaar zijn aan brede witte ringen, lichte vleugels en gedeeltelijk albinisme.

De laatste "aanwinst" voor ons vaderlandse waterwild is wel de Zwarte Zwaan die in Australië thuishoort. Deze zomer werd door de heer Koelewijn tweemaal een groep langs het strand gezien. Zelf nam ik de soort waar bij Abbenes, bij Lelystad en in het Lauwersmeer. Het is jammer dat de jagers nauwelijks belangstelling tonen voor het verwijderen van deze hier niet thuis horende vogels.

Jelle van Dijk.

pers-bericht-pers-bericht-pers-bericht-pers-bericht-pers-bericht-pers-bericht

Trekvogels.....Nog trekken ze.....

Het Nederlands Comité Bescherming Trekvogels viert dit jaar haar tienjarig bestaan. Sinds haar oprichting in 1974 heeft het comité een prominente rol vervuld bij het bestrijden van de gevaren die de trekvogels bedreigen. Vogels die in Europa broeden en in Afrika overwinteren, maken immers twee levensgevaarlijke reizen per jaar. De jacht op trekvogels in de landen rond de Middellandse zee vormt op deze tochten een levensgroot gevaar. De vogelmoord vindt in deze landen op alle mogelijke manieren plaats: met geweren, klemmen, strikken, lijmstokken en netten. In alle betrokken landen gaat het om een zuivere plezierjacht, waarbij geschat wordt dat het aantal slachtoffers op enige honderden miljoenen gesteld kan worden. Aan deze praktijken probeert het comité een eind te maken. De succesvolle formule van het comité houdt in, dat vogelbeschermers in het mediterrane gebied worden gesteund met geld, ideeën en materiaal. Zij moeten ter plekke het werk doen; dit is de enige manier om op termijn resultaat te boeken. Met de door haar ingezamelde gelden heeft het comité de afgelopen jaren 70 projecten kunnen financieren. Hiermee was een bedrag van ca f 500.000,-- gemoeid. Met dit geld worden o.a. reservaten gesticht waar de trekvogels volledige bescherming genieten. Maar ook is een belangrijk deel besteed aan educatieve projecten, o.a. het uitbrengen van eenvoudige vogelgidsjes. Het belangrijkste is echter wel dat door het werk van het comité in de mediterrane landen een krachtige natuurbeschermingsbeweging is ontstaan. Gestimuleerd door deze successen heeft het ondersteunend werk van de Noord-Europese landen zich sinds kort uitgebreid tot een groot aantal landen in Afrika, zodat nu de gehele Europees-Afrikaanse trekbaan bestreken wordt. Het werk dat tien jaar geleden in Nederland begon, heeft dus een enorme vlucht genomen!

Ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan heeft het comité een brochure uitgegeven met de titel: Nog trekken ze

Deze brochure is gratis te verkrijgen via:

Nederlands Comité Bescherming Trekvogels

Driebergseweg 16 c

3708 JB Zeist.

We zullen proberen ook een stapeltje voor het Jan Verwey Natuurcentrum te bestellen. U vindt ze dan t.z.t. wel op de balie van de verkoopstand.

pers - bericht - pers - bericht - pers - bericht - pers - bericht - pers